

Biuletenio tematika ir tema

Tarptautiniai santykiai ir geopolitika

Biuletenio laidos antraštė, probleminis klausimas

Ekonominių teorijų poveikis valstybių politikai (pavyzdžiai)

Esminiai žodžiai

Ekonominė politika, ekonominės teorijos, keinsizmas, monetarizmas, inovacijos, konkurencija

Serija ir registracijos numeris

ZD-2026-1

Leidimo data

2026-02-24

Leidimo vieta

Vilnius

Žanras

☒ Analitinė apžvalga ☐ Kita

Šaltiniai: kategorijos

- ☐ Teisės aktai ☐ Politinė komunikacija
☒ Analitinių centrų kūriniai / leidiniai
☒ Žiniasklaidos turinys ☐ Socialinių tinklų turinys
☐ Statistiniai duomenys ☒ Mokslo darbai
☐ Metainformaciniai produktai
☐ Išviešinti slapti / privatūs duomenys

Šaltiniai: nuo - iki

1992 03 02 -
2025 12 02

Šaltiniai: kalbos

- ☒ Lietuvių k. ☐ Lenkų k.
☒ Anglų k. ☐ Kitos ES kalbos
☐ Rusų k. ☐ Kitos

Citavimui (APA stiliumi)

Nacionalinė biblioteka, Informacijos analitikos skyrius (2026). *Ekonominių teorijų poveikis valstybių politikai (pavyzdžiai)* (ZD-2026-1). Vilnius.

Kontaktiniai duomenys

Informacijos analitikos skyrius; analitika@lnb.lt. Nacionalinė biblioteka, Gedimino pr. 51, 01109 Vilnius.

Turinio apžvalga

Šiame darbe nagrinėjama ekonominių teorijų ir ekonominės politikos sąveika, būtent:

- keinsizmas, monetarizmas;
- raidos kontrastai: Rytų ir Vakarų Vokietija, Šiaurės ir Pietų Korėja;
- 2022 m. ir 2025 m. Nobelio premijos ekonomikos srityje;
- pateikiama apibendrinimų ir išvagų.

1. Įžanga

Apžvalgoje aptariama keletas ekonomikos teorijų poveikio valstybių ekonominei politikai pavyzdžių.

Glaustai pristatomos dvi pagrindinės teorinės prielaidos, kuriomis šiuo metu vadovaujasi laisvosios rinkos valstybių vyriausybės: *keinsizmas* ir *monetarizmas* bei jų derinys, vadinamas *neoliberalizmu*. Taip pat nagrinėjamas staigus Argentinos posūkis į *monetarizmą* po 2023 m. prezidento rinkimų, apžvelgiami žinomi XX a. valstybių raidos kontrastai: Rytų ir Vakarų Vokietija, Šiaurės ir Pietų Korėja.

Plačiau aptariami darbai, pelnę **Nobelio premijas ekonomikos srityje 2022 m. (bankininkystė, finansai) ir 2025 m. (tvaraus ekonominio augimo prielaidos)** bei tų darbų politinė ir praktinė reikšmė, ypač svarbi Europos Sąjungai (ES).

2. Ekonominės politikos teoriniai pagrindai

Pagrindinės ekonominės politikos formavimo teorijos yra universitetinių disciplinų tema. Nors glaustas šių dalykų aptarimas gali būti paviršutiniškas, vis dėlto pravartu prisiminti bent kai kuriuos pagrindinius jų teiginius.

Paprastai išskiriamos dvi pagrindinės ekonominės politikos formavimo kryptys. Vienos šalininkai, pvz., *keinsistai* (pagal ekonomistą Johną Meynardą Keynesą¹) moko, kad vyriausybės gali ir privalo pasitelkti mokestinę ir pinigų politiką bei kitas priemones, kad stimuliuotų ekonomiką. Alternatyvios srovės atstovai – priešingai – teigia, kad pastangos kontroliuoti valstybės ūkį daro daugiau žalos nei naudos, todėl ekonomika geriausiai veikia tada, kai jai leidžiama funkcionuoti minimaliai įsikišant vyriausybei. Tarp pastarąjį požiūrį palaikančių mokyklų – klasikinė, *monetaristinė*, taip pat *laissez faire* (iš prancūzų k. leiskite veikti) doktrina^{2, 3, 4, 5}.

Keinsistai mano, kad bendroji paklausa arba bendra namų ūkių, įmonių ir vyriausybės išleidžiamų pinigų suma yra ekonomikos varomoji jėga. Pagal šį požiūrį, maža paklausa lemia didelį nedarbą ir menką ekonomikos augimą. Keyneso pasekėjai siūlo kelti paklausą didinant išlaidas, t. y. išleisti daugiau, nei surenkama mokesčių, taip pat visokiais būdais mažinant paskolų palūkanų normas. Tikslas – padidinus paklausą sumažinti nedarbą ir infliaciją, paskatinti ekonomikos augimą.

Monetarizmo pradininku laikomas Jungtinių Amerikos Valstijų (JAV) ekonomistas Miltonas Friedmanas (1912–2006 m.)⁶. Tarp žymių šios teorijos propaguotojų – Austrijos ir Didžiosios Britanijos ekonomistas Friedrichas Augustas von Hayekas (1899–1992 m.)⁷. **Monetarizmo šalininkai mano, kad ekonomikos augimą, nedarbą ir infliaciją lemia pinigų pasiūlos pokyčiai ir kad vyriausybės turėtų kuo mažiau kištis į ekonomiką.** Jų teigimu, prastos ekonominės sąlygos, tokios kaip mažas augimas, didelis nedarbas ar didelė infliacija, išsitauso savaime, o vyriausybės pastangos sušvelninti šias problemas daro tik daugiau žalos. Pavyzdžiui, jei vyriausybė imtųsi skatinti paklausą didindama išlaidas ir biudžeto deficitą, jos veiksmai galėtų pašokdinti infliaciją nepaveikdami ūkio stagnacijos ar nedarbo. Monetaristų požiūriu, svarbiausia vyriausybės užduotis yra išlaikyti tam tikrą apyvartoje esančių pinigų kiekį.

¹ Urbonas, J. A. (2018 m. balandžio 3 d.). John Maynard Keynes. Prieiga per internetą: <https://www.vle.lt/straipsnis/john-maynard-keynes/>

² Krishnan, N. et al. (2023 m. rugpjūčio 15 d.). Economic Policymaking. Prieiga per internetą: <https://www.everythingpolicy.org/policy-briefs/economic-policymaking>

³ Urbonas J. A. (2018 m. rugsėjo 12 d.). Klasikinė mokykla. Prieiga per internetą: <https://www.vle.lt/straipsnis/klasikine-mokykla-1/>

⁴ Čiburienė, J. (2018 m. rugsėjo 12 d.). Monetarizmas. Prieiga per internetą: <https://www.vle.lt/straipsnis/monetarizmas/>

⁵ Visuotinė Lietuvių enciklopedija. (2007 m. sausio 1 d.). Laissez faire. Prieiga per internetą: <https://www.vle.lt/straipsnis/laissez-faire/>

⁶ Visuotinė Lietuvių enciklopedija. (2018 m. liepos 3 d.). Milton Friedman. Prieiga per internetą: <https://www.vle.lt/straipsnis/milton-friedman/>

⁷ Jonuškienė, Ž. (2018 m. kovo 16 d.). Friedrich August von Hayek. (n. d.). Prieiga per internetą: <https://www.vle.lt/straipsnis/friedrich-august-von-hayek/>

Manoma, kad šiuolaikinė išsivysčiusių valstybių, įskaitant JAV, ekonominė politika apima keinsizmo ir monetarizmo derinį, kuris dažnai vadinamas *neoliberalizmu*. Tačiau šios politikos specifika skirtingose valstybėse varijuoja. Tokiose šalyse kaip Vokietija ir Pietų Korėja įsigalėjo subalansuotas požiūris, derinantis laisvosios rinkos principus su stipriomis socialinės gerovės sistemomis ir tiksline vyriausybės intervencija į strategines pramonės šakas.

Ekonominė politika gali keistis priklausomai nuo aplinkybių. Pavyzdžiui, 2008 m. finansų krizės metu ES taikė taupymo priemones, kuriomis buvo siekiama sumažinti viešąsias išlaidas ir biudžeto deficitą. Tačiau reaguodama į COVID-19 pandemiją Bendrija įgyvendino didelio masto mokestinio skatinimo programas ir padidino išlaidas, kad paremtų ekonomikos atsigavimą.

Dabartinę Rusijos ekonominę politiką jau imta vadinti *kariniu keinsizmu*. Valstybės karinės išlaidos kuria paklausą ir palaiko masėms priimtina atlyginimų lygį. Tačiau naftos dolerių srautas lieka pagrindiniu finansavimo šaltiniu tiek karui, tiek liaudies lojalumui užtikrinti⁸. Klausimas, kiek ilgai karinis keinsizmas Rusijoje bus tvarus? Analitiko Nicko Tricketto požiūriu, **tai, kas Rusijoje pradžioje veikė kaip tradicinės keinsistinės priemonės, būtent, išlaidos, kuriančios prekių, paslaugų bei darbo jėgos paklausą ir stipriai skatinančios augimą, dabar virto „kanibalizacija“** – lėtu įvairių išteklių, įskaitant darbo jėgą, atitraukimu iš kitų (nekarinių) ekonomikos sričių⁹.

Apskritai pasaulio valstybių ekonominės politikos patirtys teikia skirtingų ekonominių teorijų taikymo pavyzdžių. Keinsizmas teorijoje ir praktikoje vyravo po Antrojo pasaulinio karo iki XX a. aštuntojo dešimtmečio, kai **daugelis išsivysčiusių ekonomikų patyrė infliaciją, bet kartu ir lėtai augo – šis reiškinys vadinamas *stagfliacija***¹⁰. Pvz., Jungtinėje Karalystėje, keinsizmo tėvynėje, į stagfliaciją reaguota taikant monetarizmo principus, kuriais rėmėsi Margareth Thatcher Vyriausybė¹¹.

3. Socialistinių ir laisvosios rinkos valstybių varžybos

Keinsizmas ir monetarizmas yra ekonominės politikos kryptys, taikomos valstybėse, kuriose egzistuoja daugmaž laisva rinka ir įstatymais saugoma privati nuosavybė. Po Antrojo pasaulinio karo tokia valstybė buvo Vokietijos Federacinė Respublika (Vakarų Vokietija), o Vokietijos Demokratinėje Respublikoje (Rytų Vokietijoje) stambios įmonės buvo nusavintos, ūkis – planinis.

⁸ Ishchenko, V. (2022 m. spalio 26 d.). Russia's military Keynesianism. Prieiga per internetą: <https://www.aljazeera.com/opinions/2022/10/26/russias-military-keynesianism>

⁹ Trickett, N. (2025 m. birželio 12 d.). From Keynes to Cannibalization: Russia's Wartime Labor Crisis. Prieiga per internetą: <https://ridl.io/from-keynes-to-cannibalization-russia-s-wartime-labor-crisis/>

¹⁰ Jahan, S. et al. (2014 m. rugsėjis). What Is Keynesian Economics? Prieiga per internetą: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2014/09/basics.htm>

¹¹ Pettinger, T. (n. d.). Thatcher's Economic Policies. Prieiga per internetą: <https://www.economicshelp.org/blog/glossary/thatcher-economic-policies/>

Iki Antrojo pasaulinio karo rytinė Vokietijos dalis iš tikrųjų buvo turtingesnė nei vakarinė. Prieš karą teritorijoje, kuri vėliau tapo Vokietijos Demokratinė Respublika (VDR), nacionalinės pajamos vienam gyventojui sudarė 103 proc., lyginant su likusia Vokietijos dalimi. 1991 m. šis rodiklis VDR siekė vos 31 proc. Vakarų Vokietijos lygio¹².

Kontrastinga buvo Šiaurės ir Pietų Korėjų raida¹³. Po 1950–1953 m. Korėjos karo¹⁴ Šiaurės Korėjos planinė ekonomika vystėsi sparčiau. 1954–1956 m. ši valstybė pasinaudojo Kinijos ir Sovietų Sąjungos pagalba, kad atgaivintų pramonę, kuri per minėtą laiką išaugo trigubai. Ankstyvąjį Pietų Korėjos vystymąsi, priešingai, trėkdė politinis nestabilumas ir korupcija. Tvarus augimas buvo minimalus, neracionali ekonominė politika tęsėsi visą XX a. šeštąjį dešimtmetį. Nepaisant to, kad nuo 1946 m. iki 1976 m. Pietų Korėja gavo pagalbos iš JAV, kurios bendra suma siekė 12,6 mlrd. JAV dolerių ir prilygo komunistinių šalių paramai Šiaurės Korėjai, Seulas nesugebėjo pakartoti pramonės augimo, panašaus kaip Šiaurės Korėjoje¹⁵.

Šiaurės Korėja beveik 30 proc. valstybės biudžeto skyrė gynybai. Dėmesys sunkiajai pramonei dar labiau stabdė augimą, lėmė žemės ūkio ir vartojimo prekių sektoriaus neišsivystymą. Atsilikimas žemės ūkio, labai priklausomo nuo energijos importo trąšų gamybai, srityje lėmė pasikartojančius badmečius, kurie Pchenjaną ištinka iki šiol¹⁶.

Siekiant pakartoti „stebuklą prie Reino“, kaip vadintas Vakarų Vokietijos augimas po Antrojo pasaulinio karo, XX a. septintojo dešimtmečio pradžioje Pietų Korėjoje buvo plėtojama sunkioji pramonė (pvz., energetika, cemento ir geležies dirbinių gamyba) kartu su įvairia infrastruktūra (pvz., keliais ir uostais). Tai leido skirtingoms pramonės šakoms – nuo elektronikos iki laivų statybos – sparčiai vystytis XX a. aštuntajame dešimtmetyje ir vėliau. Tokią plėtrą imta vadinti „stebuklu prie Hangango upės“ (abipus šios upės yra įsikūrusi Pietų Korėjos sostinė Seulas).

Būdingas Pietų Korėjos ekonomikos bruožas – magnatų šeimų kontroliuojamos įmonės, vadinamieji džėbiolai¹⁷, kurie, Vyriausybei remiant subsidijomis, skatino augimą. Šie stambūs konglomeratai suteikė Pietų Korėjos pramonei valdymo ir kontrolės privalumų, būdingų socialistinei Šiaurės Korėjos ekonomikai, kartu išnaudojant kapitalo judėjimo laisvojoje rinkoje efektyvumą. Tarptautiniu mastu žinomi džėbiolai: *Samsung, Hyundai, LG*.

¹² Mitchell, D. (2019 m. gegužės 11 d.). Comparing the Economic Growth of East Germany to West Germany: A History Lesson. Prieiga per internetą: <https://fee.org/articles/comparing-the-economic-growth-of-east-germany-to-west-germany-a-history-lesson/>

¹³ Lee, Y., Drake, A., White, M. (2024 m. spalio 11 d.). Two Koreas, Two Economies: Exploring the Development Journeys of the North and South. Prieiga per internetą: <https://www.cainz.org/13305/>

¹⁴ Visuotinė Lietuvių enciklopedija. (2018 m. birželio 21 d.). Korėjos karas. Prieiga per internetą: <https://www.vle.lt/straipsnis/korejos-karas/>

¹⁵ Žr. 13 šaltinį.

¹⁶ Ten pat.

¹⁷ Džėbiolais (angl. *chaebol*, pažodinis vertimas – „turtinga šeima“) vadinami didieji Pietų Korėjos verslo konglomeratai. Žr.: Viluckas, P. (2023 m. vasario 21 d.). Nauja Lietuvos ambicija – prisibesti į korėjietišką milžinų širdis. Prieiga per internetą: <https://www.vz.lt/inovacijos/2023/02/21/nauja-lietuvas-ambicija--prisibesti-i-korejietisku-milzinu-sirdis>

Šiuo metu Pietų Korėja yra daug labiau išsivysčiusi nei Šiaurės Korėja. Pastaroji veikia centralizuotos ekonomikos sąlygomis. Tai reiškia, kad Šiaurės Korėjos Vyriausybė kontroliuoja visą prekių gamybą ir platinimą, ir tai galiausiai trukdo ekonomikos augimui, kitaip, negu laisvos rinkos ekonomikoje¹⁸. Pietų Korėja, 13-oje vietoje pagal dydį besirikiuojanti pasaulio ekonomika¹⁹, gali pasigirti 1,8 trilijono JAV dolerių bendrojo vidaus produktu (BVP)²⁰, kuris yra maždaug 70 kartų didesnis nei Šiaurės Korėjos (26,6 milijardo JAV dolerių BVP²¹, 2024 m. duomenys).

4. Monetaristinis gelbėjimo ratas Argentinai

Maždaug prieš dvejus metus Argentinos ekonomika buvo pasukta monetaristiniu kursu. 2023 m. lapkričio 19 d. argentiniečiai balsavo prieš ankstesnių administracijų „socialistinių“ valdymą ir prezidentu išrinko parlamento narį *libertarą*²², buvusį ekonomikos profesorį ir televizijos žvaigždę Javierą Milei (jo fenomenui skirta dalis LNB analitinės apžvalgos ZD-2025-2).

Per porą valdymo metų Milei Vyriausybė pakoregavo įdarbinimo taisykles darbdavių naudai, todėl darbo rinka tapo lankstesnė. Buvo sudarytos sąlygos privatizuoti kelias valstybines įmones, įskaitant nacionalinę oro linijų bendrovę *Aerolineas Argentinas*²³. Įdiegtas naujas investicijų skatinimo režimas, apimantis mokesčių ir teisines lengvatas įmonėms, kurios dideles investicijas skiria strateginiams ekonomikos sektoriams, tokiems kaip energetika, žaliavos ir technologijos. Be to, Vyriausybė panaikino kai kuriuos importo apribojimus, smarkiai sumažino viešąsias išlaidas ir paskelbė mokesčių amnestiją, kuri netrukus į vietos bankus pritraukė apie 18 mlrd. JAV dolerių²⁴.

Vienas geriausių Milei libertarinės politikos poveikio pavyzdžių yra jam valdant būsto rinkoje įvykę pokyčiai, ypač sostinėje Buenos Airėse. Priešingai tam, ką dauguma į socializmą linkusių politikų norėtų matyti savo šalių būsto rinkose, t. y. nuomos kainų kontrolę ir griežtą valstybės reguliavimą, prezidentas Milei šiuos apribojimus labai sušvelnino. Palengvinus sutarčių su būsto savininku pasirašymą, panaikinus minimalų 3 metų nuomos terminą ir leidus asmenims naudoti užsienio valiutą kaip nuompinigius, nuomos kainos sumažėjo maždaug 20–30 proc., o būstų pasiūla gerokai išaugo²⁵.

Apskritai dauguma Argentinos ūkio rodiklių indikuoja, kad valdant Milei ekonomikos būklė šiek tiek pagerėjo. Valstybės skola bei infliacija mažėja, ir prognozuojama, kad ekonomikos augimas bus įvertintas kaip vienas sparčiausių regione.

¹⁸ Žr. 13 šaltinį.

¹⁹ South Korea Economic Overview. (2025 m. birželio 10 d.). Prieiga per internetą: <https://gedeth.com/blog/2025/06/10/south-korea-economic-overview/>

²⁰ South Korea GDP – Gross Domestic Product. (n. d.). Prieiga per internetą: <https://countrystatistics.com/gdp/south-korea?year=2024>

²¹ Sokolin, A., Kim, J. (2025 m. rugpjūčio 29 d.). North Korea's economy grows at fastest pace in eight years: BOK report. Prieiga per internetą: <https://www.nknews.org/2025/08/north-korea-economy-grows-at-fastest-pace-in-eight-years-bok-report/>

²² Visuotinė Lietuvių enciklopedija. (2018 m. lapkričio 2 d.). Libertarizmas. Prieiga per internetą: <https://www.vle.lt/straipsnis/libertarizmas/>

²³ Casanovas, M. (2025 m. gruodžio 2 d.). Milei's Argentina: How has the economy changed? Prieiga per internetą: <https://www.focus-economics.com/blog/argentina-economy-under-milei/>

²⁴ Ten pat.

²⁵ Tudoran, I. (2024 m. balandžio 5 d.). Javier Milei and the Revival of the Austrian School of Economics. Prieiga per internetą: <https://www.lymec.eu/blog/libertas-1/javier-milei-and-the-revival-of-the-austrian-school-of-economics-158>

Likus dviem mėnesiams iki 2025 m. spalį vykusių kadencijos vidurio rinkimų Argentinos peso kursas labai smuko. **JAV prezidento Donaldo Trumpo Vyriausybė suteikė 20 mlrd. JAV dolerių pagalbą Argentinos valiutos kursui stabilizuoti**²⁶. JAV išdo sekretorius Scottas Bessentas tvirtino, kad Jungtinių Valstijų parama išreiškia „ekonominę Monroe doktriną“ – tai nuoroda į XIX a. JAV užsienio politiką siekiant viršenybės Vakarų pusrutulyje²⁷. Galima manyti, kad Vašingtonas suinteresuotas Milei palankia klotimi ne tik dėl Argentinos stabilizavimo, bet ir dėl to, kad šio lyderio sėkmė būtų pavyzdys kitoms žemyno šalims. Pasak Bessento, **JAV nenori dar vienos žlugusios ar Kinijos įtakoje esančios valstybės Lotynų Amerikoje**. Galima spėti, kad Vašingtonas ekonominiu gelbėjimosi ratu Buenos Airėms siekia platesnių tikslų nei vien dvišalių santykių palaikymas. Tai strateginė intervencija, siekiant įtvirtinti amerikiečių interesus visame regione²⁸.

Reikšmingi Milei partijos *La Libertad Avanza* laimėjimai vidurio kadencijos rinkimuose, vykusiuose 2025 metų spalį, pagerino tolesnių struktūrinių reformų perspektyvas. Investuotojų nuotakas turėtų pakelti tvirti santykiai su JAV Vyriausybe ir finansinė Tarptautinio valiutos fondo parama²⁹.

Skyriaus pabaigai galima apžvelgti kai kurias optimistines prognozes Argentinai. Ekspertų nuomone, jos BVP augimas iki 2030 m. vidutiniškai sieks apie 3 proc. per metus, ir tai gerokai viršys Lotynų Amerikos šalių vidurkį. Pastarąjį dešimtmetį Argentinoje buvo užfiksuotas nulinis augimas. Tikimasi, kad, kol Milei išliks valdžioje, ekonomikai bus naudinga mažėjanti infliacija ir palūkanų normos. Tarp įvairių Argentinos ekonomikos raidos rizikų kaip svarbiausia nurodoma dabartinio valdomo valiutos kurso režimo chaotiška pabaiga, dėl kurios pesas galutinai žlugtų³⁰. Paties Milei teigimu, jis yra anksčiau minėto ekonomisto von Hayeko gerbėjas. Pvz., Argentinos prezidento požiūris į bankininkystę panašus kaip von Hayeko. Pastarasis yra pareiškęs, kad valstybė gali apsieiti be centrinio banko³¹.

5. 2022 m. Nobelio premijos poveikis rinkoms

Komentaras apie 2022-ųjų Nobelio ekonomikos premiją 2025 m. publikuotas Londono ekonomikos ir politikos mokslų mokyklos (angl. *The London School of Economics and Political Science*, LSE) tinklaraštyje. Straipsnį parašė žinomi mokslininkai Shamsas Pathanas, Víctoras Gonzálezas ir Carlosas Fernandezas-Mendezas³².

²⁶ Kirchick, J. (2025 m. spalio 24 d.). Trump Has a Good Reason to Bail Out Argentina. Prieiga per internetą: <https://www.politico.com/news/magazine/2025/10/24/argentina-deserves-its-bailout-00620337>

²⁷ Visuotinė lietuvių enciklopedija. (2009 m. gegužės 25 d.). Monroe doktrina. Prieiga per internetą: <https://www.vle.lt/straipsnis/monroe-doktrina/>

²⁸ Žr. 26 šaltinį.

²⁹ Casanovas, M. (2025 m. gruodžio 2 d.). Milei's Argentina: How has the economy changed? Prieiga per internetą: <https://www.focus-economics.com/blog/argentina-economy-under-milei/>

³⁰ Žr. 26 šaltinį.

³¹ Žr. 25 šaltinį.

³² Pathan, S., González, V., Fernandez Mendez, C. (2025 m. spalio 16 d.). Does the Nobel Prize in Economics move markets? Prieiga per internetą: <https://blogs.lse.ac.uk/impactofsocialsciences/2025/10/16/does-the-nobel-prize-in-economics-move-markets/>

2022 m. spalio 10 d. ši premija buvo skirta Benui Bernankei³³, Douglasui Diamondui ir Philipui Dybvigui³⁴. **Apdovanojimą pelnė tyrimas apie bankų griūtį ir indėlių draudimo bei valstybės intervencijos vaidmenį užkertant kelią sisteminei krizei.**

Tų metų Nobelio premija tapo natūraliu eksperimentu, leidžiančiu patyrinėti, kaip investuotojai interpretuoja signalus apie finansinį stabilumą ir valstybės įsipareigojimus remti sunkumų patiriančius bankus. Akcijų rinkų reakcija į apdovanojimą buvo toli gražu nevienoda. Bankų, turinčių rizikingesnę balansą, reitingai išaugo, o saugesnės ir geriau kapitalizuotos institucijos tarsi liko nuošalyje³⁵.

Nors Nobelio premijos skyrimas pirmiausiai yra akademinis įvykis, 2022 m. apdovanojimui buvo būdinga ir politinė simbolika. Laureatų darbas pagrindė šiuolaikines finansinio saugumo priemones ir pateisino didelio masto intervencijas pasaulinės finansų krizės ir COVID-19 pandemijos metu. Todėl investuotojai apdovanojimą galėjo vertinti kaip netiesioginį pritarimą kartais rizikingiems bankų gelbėjimo planams.

Minėti LSE tinklaraščio autoriai pagal Europos centrinio banko (ECB) užduotį ištyrė 400 bankų, veikiančių 30-yje šalių. Gauti nebūdingi rezultatai: rizikingesni bankai gavo žymiai didesnę grąžą laureatų paskelbimo dieną ir po to. O saugesni bankai, turintys didesnę kapitalizacijos rodiklį ar mažesnę neveiksnių paskolų portfelį, priešingai – uždirbo mažiau arba visai neturėjo jokios naudos³⁶.

Pasak tyrėjų, tokios tendencijos rodo, kad investuotojai Nobelio premiją interpretavo kaip garantijų signalą – kad politikos formuotojai ir toliau liks įsipareigoję apsaugoti bankus, kurie kitaip galėtų būti pažeidžiami. Iš esmės rinkos apdovanojo bankus, kurie buvo labiau linkę pasinaudoti tokia apsauga.

Klasikinis bankininkystės teorijos požiūris, pagrįstas įstatinės vertės paradigma, yra priešingas – teigiama, kad bankai, gaunantys didesnę ilgalaikę grąžą (dėl reputacijos, rinkos galios), yra skatinami elgtis apdairiai, kad apsaugotų tokią poziciją. Remiantis šia logika, institucijos, turinčios silpnesnius paskolų portfelius, turėtų būti baudžiamos, o ne apdovanojamos.

Pasak ECB tyrėjų (jie yra ir LSE autoriai), bankai, turintys didesnę įstatinę vertę, irgi pasinaudojo Nobelio premijos paskelbimu. Jie toli gražu nebuvo pasyvūs ir galėjo interpretuoti politikos signalą kaip leidimą pasitelkti savo stiprybes. Kitaip tariant, stiprūs bankai gali remtis savo ištekliais ir patikimumu, kad pasinaudotų politikos garantijomis, o ne vengtų rizikos³⁷.

Žvelgiant apskritai, geriau kapitalizuoti bankai negavo daug naudos. Nors solidesni ištekliai gali reikšti ribotą riziką, jie taip pat gali sumažinti nuosavo kapitalo grąžą ir lankstumą, todėl investuotojai gali teikti

³³ Bernanke 2006–2014 m. buvo Federalinės rezervų sistemos Valdytojų tarybos pirmininkas. Žr.: Ben Shalom Bernanke. (n. d.). Prieiga per internetą: <https://www.vle.lt/straipsnis/ben-shalom-bernanke/>

³⁴ Nobelio ekonomikos premija – bankus ir finansų krizes tyrinėjantiems mokslininkams. (2022 m. spalio 10 d.). Prieiga per internetą: <https://www.vz.lt/verslo-aplinka/2022/10/10/nobelio-ekonomikos-premija--bankus-ir-finansu-krizes-tyrinejantiems-mokslininkams>

³⁵ Žr. 32 šaltinį.

³⁶ Ten pat.

³⁷ Ten pat.

pirmenybę labiau įsiskolinusioms institucijoms. Investuotojai gali tikėtis didesnio augimo potencialo – ir galbūt stipresnės vyriausybės paramos – bankams, kurie veikia su menkesniais kapitalo saugikliais.

Kaip matyti, **drausmę bankų sektoriuje ir toliau formuoja lūkesčiai dėl valstybės intervencijos**. Kaip rodo ECB tyrimas, banko kapitalizacija gali būti drausminantis veiksnys, tačiau kai valstybė siunčia ženklus dėl paramos, tai gali suteikti paskatą bankams beatodairiškai rizikuoti³⁸.

6. 2025 m. Nobelio premija už tvaraus augimo veiksnių tyrimą

2025 m. Nobelio premija ekonomikos srityje teko trimis laureatams. Premijų komitetas apdovanojo Joelį Mokyrą „už tvaraus augimo, susijusio su technologine pažanga, prielaidų nustatymą“ (pusė premijos), taip pat Philippe'ą Aghioną ir Peterį Howittą „už tvaraus augimo vykstant kūrybinei destruktijai teoriją“ (šiedu gavo po ketvirtį premijos). Ekonomikos istorikas Mokyras, žvelgdamas į pramonės revoliuciją, tyrinėjo klausimą, kaip atsirado ir normalizavosi ekonomikos augimas. Tūkstantmečius iki tol gyvenimo lygis beveik nekito. Augimas buvo ribotas ir laikinas (t. y. jis nebuvo tvarus). Tačiau XVIII a. pabaigoje ir XIX a. pradžioje pasaulis įžengė į nuoseklaus augimo ir kylančio gyvenimo lygio fazę³⁹.

1 grafikas. BVP vienam gyventojui dinamika Didžiojoje Britanijoje 1400–2022 m., JAV doleriais
© Tetsuji Okazaki, 2025 m.⁴⁰

Akivaizdu, kad pramonės revoliucijos nulemtą stiprią pajamų šuolį paskatino dramatiškas technologijomis paremtas darbo našumo augimas. Tačiau Mokyro akademinės karjeros pradžioje nebuvo aišku, kodėl pramonės revoliucija įvyko būtent tada, kai įvyko. Dar labiau glumino klausimas,

³⁸ Ten pat.

³⁹ Olovsson, C., Popov, A. (2025 m. spalio 20 d.). Understanding sustained growth: the 2025 Nobel Prize and why it matters for Europe. Prieiga per internetą: <https://www.ecb.europa.eu/press/blog/date/2025/html/ecb.blog20251020~a889f0290a.en.html>

⁴⁰ Okazaki, T. (2025 m. spalio 31 d.). Prof. Joel Mokyr, et al. Wins the Nobel Prize in Economic Sciences for Elucidating Economic Growth Driven by New Technologies. Prieiga per internetą: <https://www.rieti.go.jp/en/papers/contribution/okazaki/12.html>

kodėl ji pasireiškė Europoje, o ne Kinijoje ar Indijoje. Ir viena, ir kita XVIII a. viduryje generavo didelę dalį pasaulinio BVP⁴¹ (Kinijos indėlis – 22 proc., Indijos – 25 proc. pasaulinio BVP⁴²).

Mokyras pateikė atsakymą, kurį galima apibendrinti taip: **siekiant tvaraus ekonomikos augimo, naujos technologijos turi būti ne tik išrandamos, bet ir perimamos bei palaikomos.** Kadangi esamas elitas dažnai priešinas technologinėms inovacijoms, naujos idėjos turi greitai įsitvirtinti. Priešingu atveju jos gali išnykti.

Būtent šioje srityje XIX amžiaus pradžioje pasižymėjo Europa – o ypač Anglija, turėjusi kritinę amatininkų ir inžinierių masę. Mokyras šios klasės narius vadina „aukštesniu žmogiškuoju kapitalu“ (angl. *upper tail human capital*). Jai nepriskirtini išsilavinę, bet technologinei pažangai abejingi elito atstovai ar paprasti, daugiausia neraštingi to meto darbininkai. Veikiausiai tai asmenys, buvę atviri naujoms idėjoms ir pakankamai išsilavinę, kad suprastų naujas technologijas ir jas skleistų. Dėl pameistrystės (t. y. profesinio mokymo) tradicijų, pasaulinio lygio universitetų, daugybės mokslo draugijų ir polinkio publikuoti idėjas bei jomis keistis, Anglija buvo sutelkusi daug mokslininkų ir amatininkų, kurie ne tik bendravo tarpusavyje bei dirbo kartu, bet ir pavertė šias idėjas komerciniais produktais⁴³.

Aghionas ir Howittas žengia toliau. Jie gilinasi į konkrečius mechanizmus, kuriais inovacijos skatina ekonomikos augimą. Pagrindinės idėjos, už kurias juos apdovanojo Nobelio komitetas, pateikiamos svarbiame 1992 m. straipsnyje „**Augimo, taikant kūrybinę destruktiją, modelis**“⁴⁴. Jame autoriai išplėtojo seną Austrijos ir JAV ekonomisto Josefo Schumpeterio⁴⁵ mintį – kapitalizmas žengia į priekį nuolatos įveikdamas trikdžius.

Schumpeteris „Išskėlė idėją, kad ūkio plėtros ir ekonominės sistemos evoliucijos pagrindinė varomoji jėga yra verslininkai inovatoriai, kurie, siekdami gauti pelną, didesnę už įprastinį, pirmieji diegia versle naujas technologijas, geresnius gamybos organizavimo metodus, kuria naujus produktus, atranda naujas rinkas ir šitaip laikinai įgyja monopolinę galią. Apibūdino inovacinę veiklą kaip vadinamąjį kūrybinį griovimą – procesą, griauinantį ekonominę pusiausvyrą ir kai kurias senąsias ūkio šakas, nes dėl atsirandančių sėkmingų technologinių ir ekonominių naujovių jos tampa neefektyvios ir išnyksta, užleisdamos vietą pažangesnėms“⁴⁶.

Kūrybinio griovimo politinės ir ekonominės pasekmės yra prieštaringos. Pavyzdžiui, labai konkurencingoje aplinkoje investicijų į inovacijas grąža sparčiai menksta, todėl naujovės tampa nepelningos. Silpna konkurencija taip pat neskatina inovacijų, nes monopolistai paprasčiausiai nejaučia poreikio jas diegti. Geresnė patentų apsauga gali paskatinti inovacijas, tačiau pernelyg sugriežtintas reglamentavimas gali sudaryti sąlygas įsitvirtinti monopolijoms ir sulėtinti pokyčių tempą. **Todėl, norint**

⁴¹ Žr. 39 šaltinį.

⁴² Baldwin, R. (2024 m. rugpjūčio 11 d.). Who was bigger in ancient times? China or India? Prieiga per internetą: <https://www.linkedin.com/pulse/who-bigger-ancient-times-china-india-richard-baldwin-vqive>

⁴³ Žr. 39 šaltinį.

⁴⁴ Aghion, P., Howitt, P. (1992). A Model of Growth Through Creative Destruction. Prieiga per internetą: <https://www.jstor.org/stable/i352649>

⁴⁵ Visuotinė Lietuvių enciklopedija. (2018 m. lapkričio 29 d.). Joseph Alois Schumpeter. Prieiga per internetą: <https://www.vle.lt/straipsnis/joseph-alois-schumpeter/>

⁴⁶ Ten pat.

išlaikyti kūrybinės destruktijos variklį, reikia kruopščiai derinti konkurenciją, atvirumą inovacijoms, subsidijas ir socialinį draudimą⁴⁷.

Apibendrinant, Mokyras ieškojo atsakymo, kodėl 1750–1825 m. Anglijos pramonė tapo inovacijų židiniu. Jo teigimu, ši valstybė dėl vidaus raidos ypatumų iškilo kaip neprilygstama rinka naujoms idėjoms taikyti ir tobulinti. Iki pramonės revoliucijos daugelis naudingų technologijų buvo diegiamos neturint jokio realaus supratimo, kam jos reikalingos, kaip ir kodėl jos veikia ekonomiką. Aghionas ir Howittas plėtojo idėją, kad augimas nevyksta sklandžiai ar savaime. Jį skatina nesibaigiančios inovacijų lenktynės. Verslas investuoja į mokslinius tyrimus bei plėtrą, nes atlygis yra didelis: sėkmingos inovacijos laikinai (kol visi kiti pasiveja) neša nepaprastą atlygį – vadinamąjį monopolinį pelną. Tačiau kiekviena sėkminga nauja technologija sunaikina pirmtakės vertę – vyksta *kūrybinis griovimas*.

7. 2025 m. Nobelio laureatų idėjų įtaka konkrečiai politikai

2025 m. ekonomikos nobelininkų darbus palankiai komentavo ekonomistai bei publicistai, ginantys laisvąją rinką ir kritikuojantys perdėtą valstybinį reguliavimą, pvz., ES. Antai su JAV ultradešiniųjų judėjimu siejamos interneto platformos „Breitbart News“ redaktoriai Johnas Carney ir Alexas Marlow įvertino minėtų mokslininkų veikalus pagal jų poveikį konkrečiai ekonominei politikai. Dešimtmečius trukę Mokyro, Aghiono ir Howitto tyrimai suteikia tvirtą pagrindą veikimui, kurį politinis ir verslo elitas daugelį metų atmetė: politinis suverenitetas yra vertingas, o biurokratinis reguliavimo kelias pavojus. Be to, Nobelio premijos laureatų darbai esą pagrindžia idėją, kad **egzistuoja esminis skirtumas tarp inovacijų skatinamų permainų ir daugiausia destraktyvių pokyčių, kuriuos sukelia verslo perkėlimas iš išsivysčiusių Vakarų valstybių į užsienį, pvz., į Kiniją⁴⁸.**

2017 m. publikuotame esė⁴⁹ Mokyras klausia, kaip ir kodėl prasidėjo šiuolaikinė ekonominio klestėjimo epocha, neturinti istorinio precedento? Jo nuomone, vienas seniausių ir įtikinamiausių paaiškinimų yra ilgas politinis Europos susiskaldymas. Šimtmečius joks valdovas nesugebėjo suvienyti Europos taip, kaip tai įvyko Kinijoje. Autorius rašo: „Trumpai tariant, politinė Europos fragmentacija skatino produktyvią konkurenciją. Tai reiškė, kad Europos šalių valdovai turėjo varžytis dėl geriausių, produktyviausių intelektualų bei amatininkų. Ekonomikos istorikas Ericas L. Jonesas tokią situaciją pavadino „valstybių sistema“. Europos politinio pasidalijimo į daugybę konkuruojančių valstybių kaina buvo didelė – nuolatiniai karai, protekcionizmas ir kiti „sistemos“ koordinavimo trūkumai. Tačiau dabar daugelis mokslininkų mano, kad ilgai valstybių varžymosi nauda galėjo nusverti tą kainą. Visų pirma, daugybės egzistavusių valstybių konkuravimas skatino mokslo ir technologijų inovacijas.“⁵⁰

⁴⁷ Žr. 39 šaltinį.

⁴⁸ Carney, J., Marlow, A. (2025 m. spalio 13 d.). The Sovereignty of Innovation and the Innovation of Sovereignty. Prieiga per internetą: <https://link.breitbart.com/view/5d13e140fc942d626ce421f7ozqt5.4te7/1ef8c89c>

⁴⁹ Mokyr, J. (2017 m. vasario 15 d.). How Europe became so rich? Prieiga per internetą: <https://aeon.co/essays/how-did-europe-become-the-richest-part-of-the-world>

⁵⁰ Ten pat.

Mokyro požiūriu, tam tikru laikotarpiu **Europa pasiekė idealų politinio susiskaldymo ir kultūrinės bei intelektualinės integracijos derinį**. Lotynų kalba buvo bendra mokslo, filosofijos ir švietimo kalba visoje Europoje. Portugalijos mokslininkas galėjo skaityti vokiečių mokslininko darbus. Italų išradėjas galėjo susirašinėti su anglų matematiku.

Nepriklausomai nuo to, koks šalyje buvo valdovas, „Mokslininkų“ arba „Raštijos respublikoje“ (lot. *Res Publica Litterarum*, *Res Publica Literaria*)⁵¹ vyravo lotynų kalba. Šis intelektualų tinklas, besidalijęs idėjomis nežiūrint sienų, klestėjo XVII-XVIII a. Europoje bei Amerikose ir veikė nepaisant politinių nesutarimų. Tai buvo ne globalizmas, kaip jis suvokiamas šiais laikais, o bendras civilizacijų paveldas iš Romos ar Renesanso laikų, leidęs idėjoms laisvai skliti. Politinės ir reguliacinės struktūros tuo pat metu išliko skirtingos ir konkuruojančios. Mokslininkus vienijo klasikinis išsilavinimas, taip pat krikščioniškosios teologijos (nors dėl jos ginčytasi), romėnų teisės principų ir Aristotelio filosofijos supratimas. Jie galėjo laisvai judėti tarp jurisdikcijų ir komunikuoti, nors gyveno radikaliai skirtingose politinėse sistemose, turėjo skirtingus globėjus ir vadovavosi skirtingomis taisyklėmis⁵².

Bet, Europos Sąjungą kritikuojančių autorių požiūriu, šiandien ES centralizacijos pasekmės yra pražūtingos. Esą Briuselis siekia suvienodinti įvairių sričių – nuo dirbtinio intelekto iki darbo rinkų ir finansinių paslaugų – reglamentavimą. ES nusprendus, kad koks nors verslo modelis pažeidžia Bendrijos taisykles, tas verslas netektų galimybių, nebent būtų iškeltas iš Europos. Teigiama, kad Briuselis atkūrė modelį, panašų į Kinijos imperiją, o ši, pasak Mokyro, buvo inovacijų priešė⁵³.

Mokyro ištarme, Apšvietos amžiaus paslaptis – **konkuravimo pranašumas prieš tarpusavio sutarimą**. Aiškinama, kad šiuolaikinis pasaulis sukurtas suverenių Europos valstybių „laboratorijose“. Pats valstybės suverenitetas tapo inovacija, skatinančia augimą⁵⁴.

Carney ir Marlow, pasiremdami Mokyru, vertina, kad šiuolaikinė ES, nustatanti visai Bendrijai vienodus reglamentus ir kartu leidžianti fizinį kapitalo bei darbo jėgos judėjimą, nėra tos viduramžių Europos atitikmuo. Į senąją Europą labiau panaši yra *anglosfera*: Jungtinės Valstijos, Jungtinė Karalystė, Kanada, Australija, Naujoji Zelandija. Čia kalbama anglų kalba, yra panašūs teisinės sistemos ir kultūriniai pagrindai, bet kartu išlaikomos skirtingos politinės sistemos ir reguliavimo metodai. O ES, priešingai, yra politiškai vis labiau integruotas darinys, kurio kultūrinis ir simbolinis kapitalas mažta⁵⁵.

Carney ir Marlow požiūriu, Jungtinės Valstijos, kitaip nei ES, išlaiko tikrą federalizmą. Technologijų kūrėjas, persikėlęs, pvz., iš Kalifornijos valstijos į Teksasą, gali patekti į visiškai kitokią reguliavimo aplinką, kurioje yra savita mokesčių struktūra, savitas verslo klimatas. **Amerikiečiai turi bendrą kalbą, kultūrą ir konstitucinius principus, tačiau konkrečiose JAV valstijose verslas tvarkomas skirtingai.**

Tai, kad ES reguliavimo suvienodinimas kelia grėsmę sąlygoms, kurios padarė Europą inovatyvią, pripažįsta pati Bendrijos vadovybė ir imasi konkrečių institucinių veiksmų⁵⁶. Tačiau Mokyro teiginys, kad

⁵¹ *Res Publica Litterarum*. (n. d.). Prieiga per internetą: https://www.academia.edu/Documents/in/Res_Publica_Litterarum

⁵² Žr. 48 šaltinį.

⁵³ Ten pat.

⁵⁴ Ten pat.

⁵⁵ Ten pat.

⁵⁶ Reducing bureaucracy to enhance Europe's competitiveness. (2025 m. kovo 6 d.). Prieiga per internetą:

<https://www.europarl.europa.eu/news/en/agenda/plenary-news/2025-03-10/9/reducing-bureaucracy-to-enhance-europe-s-competitiveness>

Analitinių apžvalgų archyvas: <https://lnb.lt/istekliai/kiti-istekliai/analitines-apzvalgos>

istoriškai inovacijas skatino politinis susiskaidymas ir suverenitetas, o ne centralizuotas

reguliavimas, gali būti lengvai ir be išlygų įtrauktas į Europos Sąjungai nedraugiškų kritikų dienotvarkę. Tai pasakytina ir apie čia cituotus Carney ir Marlow straipsnius, publikuotus *Breitbart* platformoje, kuri yra tiek politinės, tiek ekonominės dešinės ruporas JAV, susijęs su Trumpą remiančiomis jėgomis⁵⁷. Kritikuojant ES biurokratizmą būtina nepamiršti, kad ne visuomet paslankios jos institucijos yra kaina, kurią Europa buvo priversta mokėti už santykinai taikų istorijos tarpsnį po Antrojo pasaulinio karo, brutaliai pasibaigusį 2022 m. vasario 24 d., kai Rusija užpuolė Ukrainą (nors ryškus epochos pabaigos ženklas buvo Rusijos įvykdyta Ukrainai priklausančio Krymo okupacija 2014 metų vasario–kovo mėnesiais).

8. Kaip Kinija žlugdo inovacijas

Jau minėtas Aghiono ir Howitto 1992 m. straipsnis⁵⁸ pakeitė požiūrį į ekonomiką, pateikdamas pirmąjį griežtą matematinį modelį, kaip procesas, kurį Schumpeteris vadino *kūrybine destrukcija* arba *kūrybinio naikinimu*, kuria tvarų augimą. Carney svarsto apie šį modelį⁵⁹, tiksliai paaiškinantį, kaip inovacijos lemia savaiminį vystymąsi.

Ekonomika priklauso nuo novatorių, kurie gauna grąžą iš savo išradimų. Tačiau, pasak Carney, **Kinijos sistemiškai vykdomos intelektinės nuosavybės vagystės šį mechanizmą griauja**⁶⁰. Tokios vagystės yra Kinijos ekonominio modelio pagrindas, tačiau jos nutraukia inovacijų ciklą. Ši valstybė reikalauja, kad už patekimą į jos rinką būtų mokama tam tikra kaina: užsienio įmonės kurtų bendras įmonės su kinais ir perduotų šiems technologijas. Be to, kinai užsiima kibernetiniu šnipinėjimu, kad pavogtų komercines paslaptis, bei skatina šalies įmones nelegaliai kopijuoti užsienio inovacijas.

Amerikiečių įmonėms investuojant milijonus į naujų technologijų kūrimą, o kinams vagiant intelektualinę nuosavybę ir gaminant kopijas, grąžos iš inovacijų sistema žlunga. Įmonė prisiima visą naujų produktų kūrimo riziką ir sąnaudas, tačiau gauna tik dalį galimo pelno.

Carney požiūriu, su retaisiais žemės elementais (RŽE) susijusi katastrofiška padėtis Jungtinėse Valstijose gerai iliustruoja, kaip kinų politika naikina dėl inovacijų atsiradusius pajėgumus. JAV įmonės, vykdžiusios brangius mokslinius tyrimus ir plėtrą, buvo RŽE perdirbimo technologijų pradininkės. Šiuolaikinei pramonei šie elementai yra labai svarbūs, jų taikymo spektras – nuo išmaniųjų telefonų iki raketų ir vėjo turbinų. Amerikiečių įmonės pirmavo pasaulyje tiek RŽE gavybos, tiek perdirbimo srityse.

⁵⁷ Kaip JAV milijardieriai, finansavę Trumpo fenomeną, remia dezinformaciją Europoje. (2019 m. balandžio 7 d.). Prieiga per internetą: <https://www.lrt.lt/naujienos/pasaulyje/6/722701/kaip-jav-milijardieriai-finansave-trumpo-fenomena-remia-dezinformacija-europoje>

⁵⁸ Aghion, P. and Howitt, P. (1992). A Model of Growth Through Creative Destruction. Prieiga per internetą: <https://www.jstor.org/stable/2951599?seq=4>

⁵⁹ Ten pat.

⁶⁰ Carney, J. (2025 m. spalio 14 d.). Breitbart Business Digest: Creative Destruction vs. Chinese Destruction. Prieiga per internetą: <https://www.breitbart.com/economy/2025/10/14/breitbart-business-digest-creative-destruction-vs-chinese-destruction/>

Tačiau **Kinija įgyvendino daugialypę strategiją: subsidijuoti RŽE gamybą Kinijoje gerokai mažesne kaina nei savikaina, įsigyti amerikietiškų techninių žinių, išstumti JAV gamintojus iš verslo ir pasiekti beveik monopolinę kontrolę visame pasaulyje.** Iš dalies pasiekę šių tikslų, kinai apribojo RŽE eksportą ir pakėlė kainas.

Rezultatas – ne tik darbo vietų, bet ir svarbaus technologijų sektoriaus inovacijų pajėgumų praradimas JAV. Šiandien Jungtinės Valstijos priklauso nuo RŽE tiekimo iš Kinijos. Kvalifikuoti JAV inžinieriai išėjo į pensiją arba perėjo dirbti į kitas sritis, institucinės žinios išnyko, tiekimo grandinės iširo.

Pokyčiai JAV RŽE sektoriuje yra kūrybinės destruktijos priešingybė. Tai yra tikras tiek dabartinės gamybos, tiek potencialių inovacijų sunaikinimas. Toks modelis gali atsikartoti visose pramonės šakose.

Pagal įprastą ekonominį požiūrį panašūs procesai laikyti tiesiog prekyba: Kinijos sąnaudos yra mažesnės, toks pranašumas diktuoja, kad būtent kinai turėtų gaminti šias prekes, ir visi iš to turėtų naudotis. Tačiau pagal tradicinį supratimą neatsižvelgiama į tai, ką aiškiai rodo Aghiono ir Howitto modelis: tokiu būdu yra naikinamas pats inovacijų ciklas. Kai JAV įmonės negali gauti grąžos iš inovacijų tam tikrame sektoriuje, jos nustoja jame diegti naujoves. Praradus šiuos pajėgumus, juos nepaprastai sunku atkurti.

Aghiono ir Howitto modelis pateikia naują požiūrį: **prekyba su šalimi, kuri sistemingai vagia intelektualinę nuosavybę, nėra laisvoji prekyba.** Tai sistema, kurioje inovacijų sąnaudos perkeliamos vienai šaliai, o kitai leidžiama gauti naudą. Todėl **intelektinės nuosavybės apsauga nėra protekcionizmas, o mechanizmas, įgalinantis inovacijų išsaugojimą**⁶¹.

Nobelininkas Aghionas nevengia politinių komentarų. Po Nobelio premijos suteikimo jis paragino Europą nebeleisti JAV ir Kinijai būti technologijų lyderėmis. Kartu jis pripažino, kad ES neturi inovacijoms tinkamos „finansinės ekosistemos“.⁶²

Kinijos požiūrį išreiškęs komentatorius panašiu metu rašė, kad 2025 m. Nobelio premijos ekonomikos srityje gali būti naudingas vadovas, rodantis, kuria kryptimi juda du varžovai – JAV ir Kinija. Jo nuomone, technologijų srityje vis dar pirmauja JAV, tačiau Kinijos švietimo sistema, ypač mokslo, technologijų, inžinerijos, matematikos srityse, turi pranašumų, kurie ateityje greičiausiai dar labiau išaugs⁶³.

Apibendrinant, Aghiono ir Howitto teorija pagrindžia, kodėl, pvz., prekyba su Kinija, kuri sistemingai vagia intelektualinę nuosavybę, galiausiai sunaikina sąlygas, apskritai būtinas inovacijoms klestėti. Kinija nekonkuruoja efektyvumu. Ji naudoja amerikiečių išradimais, kartu naikindama JAV paskatas diegti inovacijas. Panašūs vertinimai, kurių šaknų reikia ieškoti akademiniuose darbuose, lengvai virsta

⁶¹ Žvirblis, A. (2011 m. birželio 6 d.). Protekcionizmas. Prieiga per internetą: <https://www.vle.lt/straipsnis/protekcionizmas/>

⁶² Europe cannot let US, China be 'technological leaders': Nobel laureate Aghion. (2025 m. spalio 13 d.). Prieiga per internetą:

<https://www.france24.com/en/live-news/20251013-europe-cannot-let-us-china-be-technological-leaders-nobel-laureate-aghion>
⁶³ Lo, A. (2025 m. spalio 22 d.). As Nobel laureates show, the US can't take tech lead over China for granted. Prieiga per internetą: <https://www.scmp.com/opinion/world-opinion/article/3329729/nobel-laureates-show-us-cant-take-tech-lead-over-china-granted>

Analitinių apžvalgų archyvas: <https://lnb.lt/istekliai/kiti-istekliai/analitines-apzvalgos>

politizuotais komentariais (kaip cituotieji Carney teiginiai) ir konkrečios politikos gairėmis, galiausiai – politiniais veiksmais, nukreiptais prieš Kinijos įtaką.

9. Inovacijos ir vietinių bendruomenių gerovė

Remdamasis *kūrybinio naikinimo* teorija, Aghionas atliko empirinį tyrimą, kuris atskleidė politiškai svarbų dalyką: ne bet koks darbo vietų naikinimas lemia teorijoje numatytą kūrybinę naudą⁶⁴. 2016 m. straipsnyje, parašytame su kolegomis, įskaitant Angusą Deatoną (2015 m. Nobelio premijos laureatą), Aghionas nagrinėjo, kaip skirtingi darbo vietų kaitos tipai veikia bendruomenės gerovę⁶⁵. Šie rezultatai patvirtina tai, ką vadinamosios „Rūdžių juostos“ (angl. *Rust Belt*)⁶⁶ gamyklų darbuotojai teigė jau daugelį metų⁶⁷.

Autoriai nustatė, kad darbų kaita, kurią skatina vietinės inovacijos, didina žmonių gerovę. Kai naujas technologijų startuolis išstumia seną gamintoją, kūrybinis griovimas yra ištis našus.

Atsiranda naujų galimybių, atleisti darbuotojai gali rasti darbą produktyvesnėse įmonėse, o bendruomenės gauna naudos iš didesnio augimo.

Tačiau darbo vietų praradimas dėl gamybos perkėlimo į Kiniją padarė priešingą poveikį.

Bendruomenės patyrė ilgalaikių gerovės nuostolių, nuo kurių neapsaugojo nė turimas draudimas nuo nedarbo. Esminė problema tapo ne laikina bedarbystė, o ilgalaikis naujų galimybių, kurios paprastai lydi kūrybinį griovimą, nebuvimas.

Kai ištisos pramonės šakos perkeliamos į užsienį, šalyje sutrinka kūrybinio naikinimo mechanizmas. Nėra naujos, produktyvesnės įmonės, laukiančios, kada galės įdarbinti atleistus darbuotojus. Darbo vietos tiesiog išnyksta.

Nauja samprata, kylanti iš Aghiono tyrimo: **politika, skirta išlaikyti pramonę šalies viduje, nėra protekcionizmas senąja prasme, kai remiamos neefektyvios pramonės šakos**. Ji išsaugo sąlygas gerovę auginančiai kūrybinei destrukcijai⁶⁸.

Todėl pasirinkimas yra ne tarp laisvosios prekybos ir protekcionizmo. Renkamasi tarp kūrybinio griovimo sąlygų palaikymo šalyje ir tų sąlygų sunaikinimo, kai gamyba iškeliamą į užsienį.

⁶⁴ Carney, J., Marlow, A. (2025 m. spalio 15 d.). Nobel Prize Vindicates Economic Nationalism, Part III: When Creative Destruction Fails. Prieiga per internetą: <https://link.breitbart.com/view/5d13e140fc942d626ce421f7p0mhj.4h9f/e9cdcfee>

⁶⁵ Aghion, P. et al. (2016). Creative Destruction and Subjective Well-Being. Prieiga per internetą: <https://pubs.aeaweb.org/doi/pdfplus/10.1257/aer.20150338>

⁶⁶ Beržiūnas, V. (2018 m. lapkričio 14 d.). Trumpas ar ne, protekcionizmas vis tiek būtų. Prieiga per internetą: <https://www.delfi.lt/news/ringas/lit/valentinas-berziunas-trumpas-ar-ne-protekcionizmas-vis-tiek-butu-79570803>

⁶⁷ Žr. 64 šaltinį.

⁶⁸ Ten pat.

Aiškinama, kad **argumentas, esą JAV būtina konkurencija su Kinija, kad Jungtinių Valstijų įmonės išliktų novatoriškos, yra empiriškai klaidingas**. JAV reikia konkurencijos, tačiau ji gali ir turėtų vykti šalies viduje, kur kūrybinės destrukcijos ciklas veikia tinkamai ir yra naudingas amerikiečiams⁶⁹.

Komentuodami Aghiono empirinį atradimą Carney ir Marlow politizuoja teiginį, kad gamybos perkėlimas į užsienį iš esmės naikina bendruomenes, o tai nebūdinga vietinėms inovacijoms. Taip šie autoriai prisijungia prie veikėjų, kuriančių argumentus konkrečiai JAV prezidento administracijos politikai, nukreiptai prieš Kiniją⁷⁰.

Trumpai tariant, inovacijų plėtrai būtina sąlyga – galimybė įmonėms gauti grąžą iš proveržių, tačiau kinų propaguojamos intelektinės nuosavybės vagystės šį mechanizmą griauna. Aghiono ir Howitto modelis taip pat rodo, kad vidinė konkurencija skatina inovacijas, kurių vystymą šalies rinka gali užtikrinti neiškeliant veiklos į užsienį. Aghiono tyrimo empiriniai rezultatai: gamybos perkėlimas į užsienį naikina bendruomenes. Tokio sprendimo poveikis gerovei yra asimetriškas: uždarius gamyklas nesukuriama naujų darbo vietų. Prekybos susitarimui su Kinija besipriešinę gamyklų darbuotojai intuityviai teisingai reagavo į realią ekonominę grėsmę.

10. Apibendrinimas ir akcentai, į ką atkreipti dėmesį ateityje

Laisvosios rinkos valstybių ekonominės politikos patirtys teikia skirtingų teorijų taikymo pavyzdžių. *Keinsizmas* vyravo ekonomikos teorijoje ir praktikoje po Antrojo pasaulinio karo iki XX a. aštuntojo dešimtmečio, kai daugelis išsivysčiusių ekonomikų patyrė infliaciją, bet kartu ir lėtai augo – šis reiškinys vadinamas *stagfliacija*. Jungtinėje Karalystėje, keinsizmo tėvynėje, į stagfliaciją reaguota *monetaristine* politika, kurią vykdė Thatcher Vyriausybė. Argentinoje nuo 2023 m. pabaigos prezidento Milei vadovaujamos Vyriausybės taikoma griežta monetaristinė politika kol kas duoda pozityvių rezultatų, nors galutinėms jos pasekmėms įvertinti reikia daugiau laiko.

Ekonominės politikos naudą ar žalą iliustruoja šalių vystymosi kontrastai. Pvz., iki Antrojo pasaulinio karo rytinė Vokietijos dalis buvo turtingesnė nei vakarinė. Prieš karą teritorijoje, kuri vėliau tapo VDR, nacionalinės pajamos vienam gyventojui sudarė 103 proc., lyginant su likusia Vokietijos dalimi. O 1991 m. šis rodiklis VDR siekė vos 31 proc. Vakarų Vokietijos lygio. Pietų Korėja dabar yra daug labiau išsivysčiusi nei Šiaurės Korėja, kurios ekonomika yra centralizuota. 13-oji pagal dydį pasaulio ekonomika Pietų Korėja gali pasigirti 1,8 trilijono JAV dolerių BVP, kuris yra maždaug 70 kartų didesnis nei Šiaurės Korėjos (pastarosios BVP – apie 26,6 milijardo JAV dolerių; 2024 m. duomenys).

⁶⁹ Ten pat.

⁷⁰ Ten pat.

Ilgalaikės ekonominės politikos požiūriu reikšmingi yra ekonomistų, apdovanotų Nobelio premijomis, darbai. Antai 2022 m. premiją pelnusių Bernankės, Diamondo ir Dybvigo darbas atskleidė, kad rinkos drausmę bankų sektoriuje ir toliau formuoja lūkesčiai dėl valstybės intervencijos.

2025 m. Nobelio premijos laureatas Mokyras ieškojo atsakymo į klausimą, kodėl 1750–1825 m. Anglijos pramonė tapo inovacijų židiniu. Tirdamas plačiau, Mokyras priėjo prie išvados, kad Europos inovatyvumui sąlygas suteikė politinis susiskaldymas ir valstybių suverenitetas, o ne centralizuotas reguliavimas. Tačiau dabar ES siekiama konsensuso ir unifikacijos, o tai, kai kurių Bendrijos kritikų požiūriu, žlugdo konkurenciją, kartu ir inovacijų potencialą.

Kitų 2025 m. laureatų – Aghiono ir Howitto – teorija pelnė Nobelio ekonomikos premiją už tai, kad paaiškino, kaip inovacijos skatina tvarų augimą. Ta pati teorija leidžia pagrįsti, kodėl prekyba su Kinija, sistemingai vagiančia intelektualinę nuosavybę, naikina sąlygas, būtinas inovacijoms klestėti. Nobelininko Aghiono empirinio tyrimo rezultatai: gamybos perkėlimas į užsienį iš esmės naikina bendruomenes.

Akcentai, į ką atkreipti dėmesį ateityje

- Vertinant ekonomines teorijas, iškilių ekonomistų, įskaitant ir Nobelio premijos laureatus, veikalus, būtina siekti išvadų pusiausvyros, ypač atsižvelgiant į paplitusią tendenciją ekonomikos mokslo teiginiais (neretai išplėštais iš konteksto) grįsti konkrečias politines programas ir valstybių politiką.
- Lietuvos valstybinė administracija turėtų remti ES pastangas dereguluoti ekonomiką, pvz., vadinamuosius „Omnibus“ priemonių rinkinius⁷¹, kuriais siekiama gerinti verslo aplinką, mažinti biurokratizmą (ataskaitų skaičių, apimtis ir pan.).
- Tikėtina, kad dėl geopolitinių ir ekonominių iššūkių paspartės ES institucinės pertvarkos procesas, kuriame Lietuva turėtų dalyvauti su aiškiomis derybinėmis pozicijomis.

⁷¹ Komisija siūlo mažinti biurokratizmą ir supaprastinti verslo aplinką. (2025 m. vasario 26 d.). Prieiga per internetą: https://commission.europa.eu/news-and-media/news/commission-proposes-cut-red-tape-and-simplify-business-environment-2025-02-26_lt